

Kolektif Bellekteki Değişkenleriyle İzmit'te Kamusal Mekân Algısı

Özden EROL^{1*}

ÖZ

Bu çalışmada Cumhuriyet'in kamusal yapılarının/ alanlarının bellekteki değişkenlerini ortaya koyarken algıdaki sonucu saptamak istenir. Çünkü birçok Cumhuriyet Kenti'nin algılanışında, kuruluşundan bugüne değişen olgularının olduğu ve artık bir risk faktörü taşıdığı düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak belleği hatırlamak ve unutmak üzerinden ayrıştırmak yerine, doğal fiziksel yollarla, düşünsel veya yapay kurgularla oluşan çeşitli bellek değişkenleri ve dinamikleri tespit edilmektedir. Ortaya çıkan tespitlerin yazarın kişisel yorumları olduğu düşünülmemesi için ilk olarak bellek ve algı kavramı tariflenmekte ve bu durumun toplumsal oluşu kanıtlanmaktadır. Toplumsal belleğin kent içindeki izini sürmek için belirlenen konu aralığı kamusal mekânlar/ alanlar olmaktadır. Sinir sistemimize etki eden bellek fenomenlerinin algımızı meydana getirerek öznellediği sonucuna vararak, çalışma yere bağlı ve yerele ait kararlara, İzmit'te yaşamış, bu kenti deneyimlemiş kişilere yer veren kaynaklarla yönlendirilmektedir. Kentle ilgili yerel gazeteler, başbakanlık arşivleri, anı kitapları, belediye meclis kararları taranmakta ve belirlenen zamanın içinde değişen mimari algı, geçmişten gelen verilerle ortaya konmaya çalışılmakta ve tüm kaynaklar Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Bellek, Algı, Kamusal Mekan, İzmit

Public Space Perception in Izmit With its Versions in Collective Memory

ABSTRACT

In this study, while presenting the versions of the public buildings/spaces of the Republic in memory, it is wanted to determine the result in perception. Because in perception of the many Republic Cities, it is thought that there have been changing facts since the foundation and has a risk factor now. Starting from this, instead of separating the memory from remembering and forgetting, through natural physical ways, various memory versions and dynamics created with intellectual or artificial fictions are confirmed. Firstly, memory and perception concept is defined not to think the appearing determinations as the personal comments of the author and the situation's social being is proved. Defined subject range to follow the track of social memory in the city are public spaces/areas. By having the result that memory phenomenon affecting our neural system creates and subjectifies our perception, the study is pointed to the sources which includes the decisions connected to the place and about the local, the people who lived in İzmit and experienced the city. Local newspapers, archives of prime ministry, memoir books, town council decisions have been searched and the architectural perception changed in the defined time is tried to be presented through the data from the past and all resources have been inspected since the foundation of the Republic.

Key Words: Collective Memory, Perception, Public Space, İzmit

¹Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Doktora Öğrencisi
*İlgili yazar / Corresponding author: ozdenbinici@gmail.com
Gönderim Tarihi: 06.12.2016
Kabul Tarihi: 21.03.2017

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Cumhuriyet kentinin algılanışında, kuruluşundan bugüne değişen olguların olduğu ve artık bir risk faktörü taşıdığı düşüncesiyle ele alınacaktır. Ayrıca, kentler üzerinde gerek fiziksel yollarla, gerek düşünsel ya da yapay kurgularla bu duruma sebep olan çeşitli bellek değişkenlerinin varlığını saptamak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, İzmit'te 1923'ten bugüne gelene kadar kentteki deneyimlerimize sebep olan doğal veya yapay fiziksel elemanlar ve düşünsel etkenlerin neler olduğu, bunların sonucunda bu kente bakarken algımızın nasıl değiştiği ya da değiştirildiği sorularına cevap aranarak; Cumhuriyet'in kamusal yapılarının/alanlarının bellekteki değişkenlerine ve algıdaki sonucuna ulaşmak istenmektedir. 1923'ten itibaren yaklaşık 100 senelik bir zaman diliminin kendi içinde sıçramaları, düşümleri, durağanlıkları belirlenir ve deneyimlemelere çıkarımlar yapılabilir. Konunun başlangıcında algı-bellek tanımı ve ilişkisinin analizi bu çıkarımları anlamak için gerekli görülmüştür. Belleği hatırlamak ve unutmak üzerinden ayırıştırmak yerine, çeşitli dinamiklerini ve değişkenlerini saptamak daha doğru bir yöntemdir. Bu çalışmada da yeni baştan bir kent belleği oluşumu veya tamamen yıkımının mümkün görülmediği belirtilmelidir. Toplumsal belleğin kent içindeki izini sürmek için belirlenen konu aralığı kamusal mekânlar/alanlar olmaktadır. Serbestçe kamuya ait olan veya devlet kurumlarınca kullanılıp halk tarafından sınırlı ölçüde yararlanılan, kimi zaman kişilerin mevcut iktidarın kararı çerçevesinde söz hakkı olan yerler makalede ele alınacaktır.

Tariflenebilen algı dünyamızın arkasında yatan gizil unsurlar, bellek meselesidir. Şimdiki zamanda edindiğimiz algısal bilinç, hafıza sistemimizdeki izlerle o duruma, olaya veya nesneye karşı bütüncül bakışımızı sağlar. Buradan yola çıkarak çalışmamızda bellek ve algı şu şekilde ilişkilendirilmiştir: Algı; çatışmacı ve tartışmacı farklılıklar oluşturan, çoklu görüş açıları barındıran, sabit, durağan ve bir sürekliliği olmayan bir fenomen, bellek ise görünmeyen figürlerin algımıza musallat olması ve onda tehdit yaratması durumudur. Bergson'un algı ve bellek ilişkisini detaylıca ortaya koymasıyla, herhangi bir saf maddenin algılanış biçimi sinir sistemimiz aracılığıyla cereyan eder sonucuna varırız. Genel olarak tinsel diyebileceğimiz bellek fenomenleri ise bu sisteme etki ederek algımızı meydana getirir ve öznelleşir (Bergson, 2007, s.55). Bu nedenle çalışma yere bağlı ve yerele ait kararlara, İzmit'te yaşamış, bu kenti deneyimlemiş kişilere yer veren kaynaklarla yönlendirilmektedir. Kentle ilgili yerel gazeteler, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, anı kitapları, belediye meclis kararları taranmıştır.

Bergson; *“Özne ve nesneyle ilgili, bunların ayrımları ve ortak noktalarıyla ilgili sorular, uzaydan ziyade zamanla bağlantılı olarak ortaya konmalıdır”* (Bergson, 2007, s.53) derken, imgelerin zamanda gezindikçe öznelleşmesini tarifler. Böylelikle belirlenen zamanın içinde değişen mimari algı, geçmişten gelen verilerle ortaya konmaya çalışılmakta ve tüm kaynaklar Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren incelenmektedir. Ortaya çıkan tespitlerin yazarın kişisel yorumları olduğu düşünülebilir. Bu tip bir düşünceye sebebiyet vermemek için ilk olarak bellek ve algı kavramı tariflenmekte ve bu durumun toplumsal oluşu kanıtlanmaktadır. Bir başka deyişle; geçmişten bugüne elde olan veriler ortaya konduğu için, hatırlama işin içine girmekte ve hatırlama başlayınca gruplar ortaya çıkmaktadır. Nitekim ilk bölümlerde tespit edilen değişkenler, tarihsel süreçte binalar üzerinden elde edilen somut veriler ile oluşturulmuştur. Bu tespit edilen değişkenler kolektif belleğin ürünüyken, deneyimlemeler bölümünde yapılan algı tespitleri toplumsal olmaktadır.

2. TOPLUMSAL ALGI VE KOLEKTİF BELLEK İLİŞKİSİ

Duyusal yolla aktarılan algımızın ardında yatan bilinçsel durum bellekle ilişkilendirilir. Kişinin kendi algısını aktardığı her kavram, belleğindeki izlerin ipucunu verir. Saptanmak istenen durumla ilgili belirli bir süreçte deneyimlenen girdileri, şimdiki algısını ortaya koyar. Özetle burada ele alınacak konu üzerinden gidecek olursak; bugünün Cumhuriyet Dönemi kamusal mekân algısını ortaya koyabilmek için, 1923'ten günümüze kadar kolektif bellekte tespit edilen fiziksel veya düşünsel her değişkeni saptamak gerekmektedir. Öncelikle bu bölümde algı ve bellek ilişkisi belirli düşünürlerin tespitleriyle anlatılmaktadır. Örneğin yapılan bir tez çalışmasında algıyla ilgilenen iki önemli düşünür Maurice Merleau Ponty ve Bergson'un algıyı tarifleme biçimleri görülmektedir (Tapınç, 2012, s.1-8). Ponty mutlaklık ve nesnelliği bertaraf ederek, var olan şimdiye ve özneye vurgu yapar. Bergson, bellekteki izler olmadan şimdinin olmayacağını ifade eder. Ponty, algısal deneyimi kendi doğaçlamasında, somutluğunda görürken ve vücudun mekânsallığına vurgu yaparken, Bergson için algısal deneyim hala ikincil durumdadır ve zamanın akışı için, algılar kullanışlı hafıza figürlerinin sistemizasyonudur. Ponty için deneyimin ikircikli, belirsiz ve özgün durumu, dünyada varoluş boyunca oluşturulan bir vücudun perspektifine sahip olma nedeniyledir. Bunun aksine Bergson kararsızlık ve özgünlüğü, bellek ve algı ikilisiyle kurgulanan sayısız yol olması önerisiyle açıklamaktadır. Buradan anlaşıldığı gibi algının iki öncül durumu; "öznelliği ve bellekle" olan ilişkisidir.

Kolektif bellek düşüncesini ilk kez ortaya atan Halbwachs (Halbwachs, 1992, s.52-53), Bergson ve Freud'un bireysel olarak yorumladıkları *hatırlama ve unutma biçimlerini* daha ileriye götürerek, kişisel belleğin sosyal kodlarla oluştuğunu düşünmekte, bireysel belleği bireyin bulunduğu sosyal ve fiziksel çevre olmadan tariflemenin mümkün olmadığını, belleğin her şekilde kolektif bir üretim olduğunu açıklamaktadır. Bireysel ve kolektif bellek arasındaki farkları değerlendiren Schudson (Schudson, 2007, s.179-180), aynı olaylar dahilinde bile toplum ve değerlendirme farkına göre farklı bellek hikayeleri oluştuğunu belirtirken, bireysel bellek düşüncesini reddetmekte ve bireyin toplumsal ve kültürel bilgilerinin depolandığı ambardan, ihtiyaç olduğunda yararlandığını vurgulamaktadır. Bunun yanında belleğin bilinçli olarak anıları kavramak için saklandığı yerlerden bahsetmektedir. Ayrıca bireysel belleği bir yandan kişisel bir mülkiyet olarak tanımlarken; diğer yandan geniş topluluklar tarafından paylaşıldığı için "kolektif bellek" olarak nitelendirmektedir. Oluşan algı bireysel belleklerden aktarılırken, niteliği toplumsal, kültürel ve kolektif olarak açıklanmaktadır. Bunun sonucunda kent üzerinde toplumsal belleği etkileyen, bir takım kaymalara/kopmalara sebebiyet veren ve birbiriyle karşılıklı etkileşim halinde olan düşünsel ve fiziksel değişkenlere rastlanır. Siyasi etkiler, basın faktörü ve zaman içerisinde toplumca değişen durumlar düşünsel değişkenler içerisinde incelenmektedir.

3. KAMUSAL MEKÂNIN KENTTEKİ DEĞİŞKENLERİ

3.1. Düşünsel değişkenler

3.1.1. Siyasi etkiler

Ülkemizde tek partili dönemden çok partili sisteme geçiş başta olmak üzere pek çok politik düşünce değişiklikleri yaşanmıştır. Bu farklılaşma somut olarak mekânlarda gözlemlenirken, resmi kolektif belleğin en büyük değişken etmenlerinden biri haline gelmektedir. Anılmak istenen, hatırlanmak istenen durum ulusal nitelik taşıdığı anda üretim süreci kamuoyunun gözü önünde gerçekleşir. Uzmanlar görüş ifade ederler, farklılıklar ve çatışmalar gündeme getirilir. Aynı karmaşık süreç yerel düzeyde gerçekleştiğinde ise durum bu kadar göz önünde tutulamamaktadır. Projelerle genellikle yerel yetkililer ilgilenir, bölgenin ileri gelenleri halkın konuyla ilgili görüşünü

almaksızın kendi vizyonları doğrultusunda planları yapar. Süreç iki durumda farklı işlese de kentteki resmi bellek yansımaları mevcut iktidarın yönlendirmesiyle gerçekleşir (Nora, 2006, s. 29).

Değişen siyasi görüşlerin, değişen düşünsel kavramlarının mekanlara yansımaları rahatlıkla okunabilmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1932 yılında kurulmaya başlayan Halkevleri, tek partili dönemin kültürel ve mimari yapılanmalarından biridir. Dönemin partisi olan "*Cumhuriyet Halk Partisi*" halkla ilişkisini artırarak Cumhuriyet rejimini benimsetme amaçlarını taşımaktadır. Halkın eğitim öğretim, sosyo-kültürel seviyelerini yükseltme hedefini gerçekleştiren Halkevleri, döneminin siyasi kimliğine de hizmet etmiştir. Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesiyle Halkevleri kapatılmış, yıkılmış veya işlevleri değiştirilmiştir. İzmit Halkevi ise kapatıldığı 1951 yılından 1980 yılına kadar kent içinde atıl bir şekilde kalmıştır. Bu sürece kadar yapılanmanın toplum içindeki etkisi azaltılmıştır. 1980 yılından sonra "*Halk Eğitim Merkezi*" adıyla tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Bugünkü politikalar neticesinde günümüzde herhangi bir ideoloji ve amaç içermeden çeşitli kursların verildiği bir binaya dönüşmüştür. Diğer yandan bugün bu tür kurslardan oluşan eğitim kurumları belediyelerin bünyesine kaydırılmış ve Kocaeli Halk Eğitim Merkezi'ne alternatif olmuşlardır.

Değişen siyasi erkle birlikte görülen mekansal diğer bir farklılaşma ise, Selçuklu-Osmanlı mimari cephe figürleri istemidir. Bugünün yönetimi tarafından belirli bir tarih döneminin çizgilerini görme arzusu aynı zamanda bugünün çağdaş mimarisine farklı bir yorum getirmektedir. Bu durum hatırlama için güçlü bir uyarıcı olan iktidarın ileriye dönük meşruluk ve geriye dönük ebedilik arzusundan ileri gelmektedir. Sonuç olarak sürekli değişen iktidar dengeleriyle belleğin tökezlemesi sapmalar yaşaması mümkündür. Çünkü gelen her iktidar kendi hatırlatma figürlerini kullanarak toplumun belleğine etki etmek ister (Nora, 2006, s. 73).

Üç aşamalı olarak aktarabileceğimiz düşünsel değişkenler bölümünün ikinci halkası basındır. Basın siyasi erkin düşünce tarzını halka iletme ve toplumu etkileme noktasında aracı kanaldır.

3.1.2. Basının etkisi

Yerel basın üzerinden takip edilen beğeni ve beklentiler yazın alanına büyük önem atfetmektedir. Benjamin'in savunduğu gibi tinsel değerler basın yoluyla örgütlenir ve konformist düşüncenin paralelinde ilerler (Benjamin, 2014, s.100). Tarihte hükümet tarafından çıkarılmış basın kararları ve yetkililer tarafından "*halkın yararına haberler*" adıyla denetlenmiş örnekler mevcuttur. Bu durumda devlet öncülüğünde hafızanın korunması söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte yazınsal fazlalık ve çeşitlilik, çok seslilik oluşturabilmekte ve kamunun ortak varlığına dönüşebilmektedir. İzmit geçmişte iktidar söyleminin yanında çeşitli yerel gazeteler aracılığıyla kent için alternatif söylemler üretebilmiştir. Örneğin İzmit PTT Binası'nın bitmek üzere olduğu düşünülürken, diğer bir yandan planlarına uygun olarak yapılmadığı görülür. Tüm bunların sebebinin teknik personel eksikliği, maddi sıkıntılar olduğu anlaşılmış ve proje kent için büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Yapıldığı dönem çevresine büyük sıkıntılar yaşatan binaya ilişkin algı, birbirine muhalif olan ve farklı siyasi görüşlere sahip Türkyolu ve Bizimşehir adlı iki yerel gazeteyle anlaşılmaktadır.

İzmit'in genel durumunu, sokakların, caddelerin halini, sahil kent ilişkisini konu alan, halkı bilgilendiren köşe yazarları veya kentle ilgili kentlinin fikir sunacağı platformlar bugün yok denecek kadar azdır. Gazetelerde kentle ilgili yeni inşaların kendi tekillikleri üzerinden, kentle ilişkisi kurulmadan reklam niteliğinde haberi yapılır, çok azı halkın yorumuna ve çok yüzeysel kısımları halkın kararına bırakılır. Örneğin İzmit'in yeni

tramvay projesinin tramvayının rengi, ismi ve modeli internet üzerinden anket yoluyla halk oylamasına sunulmuştur. Fakat diğer bir yandan yerel gazetelerde bu projenin güzergâhı, yapılış süreci, amacı gibi önemli kararlarıyla ilgili halkın yeterince bilgilendirilmediği gözlenmektedir (Özgür Kocaeli Gazetesi, 23.05.2016). Habermas'ın "*İdareyle kesintisiz temasın gerçekleştiği konular/ alanlar/ durumlar, akıl yürüten topluluğun eleştirisine konu olma anlamında kritik bir durum oluşturabilir. Toplum bu sürece meydan okumak istediğinde dönüştürmesi/ değiştirmesi gereken aygıt, basındır*" (Habermas, 2015, s. 84-88), biçiminde söz ettiği gibi, verilen kararları öğrenme, kararların verilme sürecine müdahil olma, eleştirme veya karşı durma, kısacası kentlinin kentle ilgili daha etkin kılınması ancak basın yoluyla mümkündür.

Zaman içerisinde bir takım gerekçelerle toplumsal beğeni, beklenti, ihtiyaç ve alışkanlıklarda dönüşümler yaşanabilir. Basın yoluyla takip edilebilen bu bulgular, kendi zamanı içinde yine basın yoluyla aktarılmakta, yayılmakta ve kabullenilmektedir.

3.1.3. Toplumsal beğeni, beklenti, ihtiyaç ve alışkanlıklar

Gerçekte sorunsuz yapılar inşa etme isteği olan İzmit halkının, zihninde yarattığı mekânlarla ortaya çıkanlar arasında bir yarılma olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren eksikliği hissedilen yapılara ulaşmaları ciddi mücadelelerle gerçekleşen İzmit halkının "*beklemeyi bilmek*", "*sabretmek*" gibi kavramları uzun zamana yayarak göğüslemeleri ve uzayan inşaat süreçlerinde ortaya çıkan yapıların bekleneni karşılamaması, her seferinde kentlide hayal kırıklığı yaratmıştır. Fakat yönetimin ve kurumların ekonomik ve teknik eksiklikler gibi sebepleri olsa da, bu haklı gerekçeler toplumda oluşan beklentiyi, hayal kırıklığını ve güven algısını değiştirememektedir. İzmitli'nin ihtiyacı olan modern kamusal yapılara ulaşmadaki ciddi güçlüklerle inşaatların uzaması, ortaya çıkan yapıların işlevlerini tam olarak yerine getirememesi veya yapısal ve strüktürel sorunlar büyük bir bıkkınlık getirmiş, istenilene ulaşamamanın verdiği mutsuzlukla mekânlara ait belleğin oluşamamasına ya da bellekte amaçlanan imgenin ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

Söz gelimi, 1976 yılında inşa edilen İzmit Hükümet Konağı zaman içinde işlevsel olarak istenilene yanıt verememiştir. Mimarlık adına "*söz söyleyebilenler*" tarafından tercih edilen ve beğenilen bu proje, hizmete girdiğinde mekânların örgütlenmesi ve mevcut teknolojiyi kullanamaması anlamında, gelişmenin ve değişimin uzağında kalmıştır. Gerek merkezin ve devlet yöneticilerinin mimari zevklerindeki değişme, gerekse inşai sebeplerle kullanımda ortaya çıkan güçlüklerle, zihinlerde eskitmeye yüz tutmuştur (Erol, 2014, s.152). İnşa edildiği günden beri toplumca benimsenemeyen bina, bugünkü yönetim tarafından yıkılmak istendiğinde kentli tarafından engellenmemiştir. Benjamin'e göre sanat yapıtının biriciklik niteliği ile geleneğin bağlamı içerisindeki yerleşikliği arasında özdeşlik bulunmaktadır (Benjamin, 2014, s. 57- 58). Buradan bakışla yapıların/mekânların aynı nitelikte mevcut olan özel atmosferlerine zamanla bakışın değiştiği görülür. Bu değişim bağlam farklılıklarından dolayıdır. İnşa edildiği ilk yıllarda kentteki koşullar nedeniyle yapılara atfedilen önem, zamanla değişiklik gösterebilir, hatta yapı tamamen değersizleşebilir.

Toplumsal beğeni ve beklentilerin yanında yıllar içinde ihtiyaçlar da değişmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın yaşandığı yıllarda artan salgın hastalıklar büyük ölümlere yol açmıştır. Örneğin verem hastalığı büyük ölümlere sebep olmakla birlikte tedavi merkezleri yok denecek kadar azdır. O dönem Verem Dispanseri inşa edildiğinde İzmit için büyük bir anlam ifade etmektedir. Devlet hastanesinin bir bölümünün verem hastalarına tahsis edileceği kadar fazla sayıda hasta bulunduğundan

bina yeterli gelmemiştir. Ancak bugün verem hastalığına karşı önlemler alındığı ve daha fazla teçhizatlı yapılar inşa edildiği için bu dispanser binasına eskisi kadar ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu nedenle, binanın önemi inşa edildiği yıllara oranla azalmış ve bina başka ihtiyaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Zaman ilerledikçe toplumun ihtiyaçları değişebilmektedir. Başta sağlık sorunları olmak üzere gelişen ve iyileşen ülke şartları bazı mekânların gerekliliğini azaltmaktadır. Aynı durum İzmit Halkevi Binası için de geçerlidir. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllarda rejimi benimsetmek ve halkı eğitmek için inşa edilen binanın zaman ilerledikçe bu amaçlarına eskisi kadar gereksinim duyulmamakta ve artık bu gayelerin yeni alternatifleri bulunmaktadır. Cumhuriyet'in kamusal yapılarının inşa edildikleri dönemlerde genellikle kent için ilk olma özellikleri vardır. Acil ihtiyaçlar, uzun ve zorlu bekleyişler dahilinde yapılarak toplumun büyük bir eksikliği giderilmiştir. Diğer taraftan zamanla bazı alışkanlıklardan vazgeçme durumu da ortaya çıkmıştır. Örneğin yazlık sinema kültürü sosyal aktivitelerin vazgeçilmezirken, zamanla bu açık hava mekânları terk edilmiştir.

Düşünsel farklılaşmaların ardından kent içinde somut değişiklikler gözlenmektedir. Bu süreçte kentsel kararlar, yapım- yıkımlar, işlev ve yer değiştirmeler, yapay ve doğal felaketler, yerin ve zamanın ruhuna aykırı yapay kazanımlar gözle görülür hale gelmektedir.

3.2. Fiziksel değişkenler

3.2.1. Kentsel kararlar

İzmit için tasarlanan imar planlarında idari merkezin, rekreasyon merkezinin konumlarının sürekli farklılaşması kent içi ana ulaşım arterinin belirsizliğine sebep olmuştur. Bugün dağınık halde bulunan idari mekanlar ve rekreasyon alanları kentliyi belirli bir noktada toplayamamaktadır. İzmit ile ilgili kentsel kararların diğer bir örneği ise sanayi yapılarının kentin dışında konumlanmasıdır. Kentin endüstrisi için önemli katkıları olan ilk sanayi yapıları şehrin dışında konumlanmış olup, bu konuma uygun yeni fonksiyonlar yüklenmemektedir.

Söz gelimi, İzmit'in yeşil, rekreasyon ve kamusal alanlar gibi sosyal alanlarının ana kararlarını inceleyelim. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin şehircilik anlayışında yeşil alan düzenlemelerine önem verilmesinden dolayı (Batur, 1998, s. 215), Jansen planının önerileri arasında olan bu üç alan, Öz Dönemi'nde (1931- 1950 yılları arasında Belediye Başkanı Kemal Öz Dönemi) de oluşturulan yeşil alanlar arasındadır. Bu dönemde sayısı ayrıca arttığı gözlenen yeşil alanların Jansen'in 1938 tarihli planında işaretlenen alanlarla örtüştüğü gözlenmektedir. 1953 tarihli Aru'nun planında, şehir içinde bulunan park ve yeşil sahalar korunmuş, ayrıca sahilde eski Gümrük Binası ve Yeni Cuma Cami arasında park düşünülmüştür. Yeni iskân sahaları içinde yeşil saha, park, çocuk bahçesi gibi açık sahalar ayrılmıştır. Eski şehirde değişme imkânlarının zamanla, adım adım olacağı belirtilmiştir. Şehrin cami ve benzeri eski eserlerini başka binalar sarmış ve etkilerini bozmuştur. İmar planında bu nokta göz önünde bulundurulmuş, camilerin etrafı açılarak tanzim edilmiştir (Aru, 1953, s. 211-212). 1972 tarihli Sökmen'in planında şehir merkezinde bulunan park ve yeşil alanların çoğu korunmuş fakat büyük bir değişiklik ile Ankara-İstanbul yolunun dolgu yapılarak kıydan geçirilmesi kent ve kıyı ilişkisini zayıflatmış, denizle kentin bağının kopmasına sebep olmuştur. İzmit artık eski küçük bir sahil kenti, yeni bir sanayi şehri olarak bilinmektedir. Eski kıyı kenti İzmit, yaşayan hafızaların anlattıklarında, anı kitaplarında ve eski fotoğraflarda kalarak tarih olmuştur. Bu nedenle belirlenen yeşil, rekreasyon veya kamusal alan olarak tabir edilen sosyal alanlarda kaymalar ve kopmalar yaşanmıştır. Bugün bu alanlarda yapılan düzenlemelerin park sınırları içinde kalmaları, kafe, mağaza, yürüyüş yolları gibi gündelik hayat ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelere

entegre olamamaları diğer bir deyişle kent içine dahil edilememeleri sebebiyle kullanım yoğunluklarında değişiklik gözlenememiştir. Ayrıca alışveriş merkezi gibi tüketim, yani hızlı unutmaya tempolu merkezlerde geçirilen zamanın artmasının yanında, park, meydan, yeşil alan gibi kentin belleğini, kolektif belleği destekleyen açık kamusal alanlar gün geçtikçe önemini yitirmektedir.

İlk adımda kent için somut olarak verilen genel kararların ardından tekil müdahaleler uygulanmaktadır. Bu müdahaleler yıkılanın yerine yenisini yapmak, işlevini dönüştürmek, yer değiştirmek ve yapay edinimler/ kazanımlar üzerinden incelenmektedir.

3.2.2. Yapım ve yıkım

Modern süreçte yaşamak için gerekli olan birincil koşul yapma ve yıkmaya üzerinden oluşturulmuştur. Modern insanın hareket edebilmek ve yaşayabilmek için kucaklamak zorunda olduğu diyalektik Lukacs tarafından sunulmaktadır² (Bermann, 2013, s.75). Bu öğretiden temellenen modern dönem, kullanılan malzeme niteliği, köyden kente doğru yoğun bir göçle artan nüfusun gerekliliklerini hızlıca karşılama dürtüsü, eskiyi ve eskinin kullanışsız olanını bertaraf edip sade, yalın ve fonksiyonel olanına yönelme, makinalaşmayla birlikte seri üretim ve standardizasyon kavramları gibi doğrular getirmiştir. Öncelikle 20. yüzyıl mimarisinde geliştirilen programlar ve manifestolar, bu süreçle birlikte gelen yapım ve yıkımları destekler niteliktedir. Dönemle birlikte gelen rasyonel tavır, bellekteki izleri silmeye çalışarak algıyı nötrler. Eskiye takılan yeni bir düzenleme, bellekte üzerine bir katman eklenip kendi zamanına devam edebilecekken, görsel bir izin veya yazılı bir belgenin olmaması bu işi zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda modern döneme denk gelen bazı Cumhuriyet Dönemi yapılarının karakteri de bu akımdan etkilenir. Bu nedenle eski binaların fonksiyon ve teknolojik yetersizliği veya görsel kaygılarla Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar yapım ve yıkımlar devam etmiştir. Günümüzde devam eden yıkımlar için özellikle Cumhuriyet mekânının anlam duygusunu yitirmesi ve bu dönem mirası için yeterli bilince sahip olunmaması, nedenlerin en başında gelmektedir. Artık o yerle ilgili duyulan bir hikâye veya görülen bir fotoğraf üzerinden rastlantısal bir şekilde hafızalar onarılabilecektir. 1940'larda yapılan Kocaeli Devlet Hastanesi'nin yıkılması ve yerine yeni hastane binasının yapılması (Fot.1- Fot.2), İzmit'in endüstri şehri olmasında başrolü olan Seka Yerleşkesi'nin özellikle sosyal yapılarının korunamaması ve eski işleviyle bağlantılı olmayan Sekapark'ın inşa edilmesi bu konuya örnek verilebilir. Meselenin özünde SEKA Yerleşkesi'ni bütüncül haliyle değerlendirmek ve bugüne katmak amaçlanmamaktadır. Bugün bu alanda sadece oturma alanları, kafeler, çeşitli sahil düzenlemeleri yapılmış ancak denizle ilişkisi kurularak eski SEKA ile bağlantı sağlanamamıştır.

²Lukacs'ın Bermann, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* kitabında geçen diyalektiği; "Her şeyin geçip gitmesine, yeni yaratışlara yol açmak için o ana kadar yaratılan her şeyin hatta gelecekte de yaratabileceklerinin yıkımını kabullenmeye hazır olmadığı sürece yaratamayacaktır."

Fot.1: Kocaeli Memleket Hastanesi
Binici, 2012, s.119)

Fot.2: Kocaeli Devlet Hastanesi'nin Yıkımı
(Özgür Kocaeli Gazetesi, 19 Aralık 2014)

İzmit ile ilgili başka örnekler verilecek olursa; 1940'lı yıllarda inşa edilen Belediye İşhanı yıkılarak yerine alışveriş merkezi, İzmit Cezaevi yıkılarak yerine eğitim yapıları yapılması kararlaştırılmıştır. İzmit'te, 1940-1960 yılları arasında inşa edilen Yenidoğan İlkokulu, Sümer İlkokulu, Necatibey İlkokulu, Yenimahalle İlkokulu'nun yerine bugün yeni okullar inşa edilmiştir. Başta Oğuz Sineması olmak üzere kentli için en önemli sosyal aktivitelerden olan İzmit sinemaları ve açık hava sinema alanları günümüzde mevcut değildir. Bugün İzmit Belediyesi'nin olduğu Belsa Plaza'nın yerinde bir zamanlar eski hal binasının bulunduğu ise hafızalardan silinmiştir.

Kendi içinde çeşitli üslupsal farklar nedeniyle dönemlere ayrılmış olan Cumhuriyet dönemi binaları yapım teknikleri ve kullanılan malzeme yönüyle genel olarak betonarme yapılardır. Bugünün yeni malzeme dünyası içinde inşa edilen binalar ise genellikle cephede farklılaşan yeni unsurlarıyla bu yapılardan ayrılmaktadır. Böylece şimdi ile geçmiş arasında zamanın fiziksel algısı açısından genişleme yaşanırken, fikişsel farklılaşmada daralmalar olmuştur. Örneğin İzmit'te 1940'lı yıllarda inşa edilen ve aynı dönemi temsil eden Erkek Sanat Okulu ve İzmit Lisesi, anı değerleri açısından kentte korunması gereken yapılar olmalarına rağmen eşdeğer görülmemektedir (Fot.:11-12). Kesme taştan inşa edilen Erkek Sanat Okulu tescillenirken, görünüş itibarıyla alanında uzman kişiler dışında bugünün okullarından ve sonraki yıllarda inşa edilen kendi ek binalarından ayırt edilemeyen betonarme ve dış cephe boyalı İzmit Lisesi yıkım tehlikesi altındadır. Bu yapıdaki koruma konusundaki çatışma ve kararsızlığı Riegl'in belirttiği "eskilik değeri" ve "yenilik değeri" terimleri tariflemektedir. Ona göre yenilik değeri eskilik değerinin en korkunç rakibidir (Riegl, 2015, s. 92- 96). Bozulmanın izlerini taşıyan yapı onarıldığında, eskiliğinden değer kaybedip gözü yanıltabilmektedir. İzmit Lisesi'nin biçim, malzeme, strüktürel anlamda eski ve yeni binaları arasında keskin farklılıklar olmaması bu iki değeri birbiri içinde eritmektedir. Hala kullanılabilir olması ile birlikte, konu daha da karmaşık hale gelir ve binadaki geçmiş yani bozulma izleri daha çok saklanmak istenebilir veya yeni olan için yıkım kararı getirilebilir. Cumhuriyet eğitim sistemi ile İzmit'te ilk inşa edilen lise, kent için önemli bir değerken, malzeme burada değer belirleyici etmen olmuştur.

Fot.11: İzmit Lisesi (Binici, 2012, s.101)

Fot.12: İzmit Endüstri Mes. Lisesi (Binici, 2012, s.109)

İzmit için eskilik ve yenilik değeri arasında sıkışıp kalan örnekler artırılabilir. İnşa edildiği günden günümüze dek, sürekli onarıma ve eklemeye maruz kalan PTT Binası'na sadece gören gözle tarihi bir değer vasfı yüklemek imkânsızdır. Aynı şekilde 28 Haziran İlkokulu'nun ilk yapılan bloğuyla daha sonra eklenen bir diğer bloğunu görünüş itibarıyla birbirinden ayırmak ve bir değerlendirme yapmak çok zordur.

Malzemelerin bugünün yapılarıyla karşılaştırılmasının yanında toplum, geçmişten gelen yapı malzemelerinin kullanımlarına göre, algısına göndermeler yapmakta ve binalara değer biçmektedir. Örnek verilen doğal taş, Osmanlı'dan bu yana ülkemiz yapılarına anıtsallık hissi yaratmakta, onlara koruma konusunda öncelik kazandırmaktadır. Basit geometrik formların kullanılması, şerit pencereler veya geniş cam yüzeyler ile iç ve dış mekan arasında şeffaflık ve geçirgenlik kurma, fonksiyonel mekan düzeni, dışarıdan belirgin olmayan konstrüksiyon ve beyaz dış cephe gibi unsurlar modernizmin hızlı ve geçici yapı üretimine gönderme yapmaktadır.

3.2.3. Dönüştürme ve işlev/yer değiştirme

Yapıların inşasından sonra geçirdiği dönüşümler, kitleyle yapıt arasındaki hesaplaşmada büyük etki arz eder. Benjamin'e göre yapılar iki yoldan alınırlar: "hem dokunsal hem de görsel yolla." Mimari söz konusu olduğunda insanın algılaması salt görsellikle, yani yoğun iç gözlemlerle değil, zamanın akışı içerisinde dokunsal alımlama, yani alışkanlığın yönlendirilmesiyle sağlanır (Benjamin, 2014, s.76). Mekânın kullanılmasıyla kazanılan alışkanlık dönüşümlerle veya değişimlerle kaybedilir. Kullanıcı türünün ve yoğunluğunun değişmesi mekânla ilgili algının azalmasına neden olur. Örnek verecek olursak; Cumhuriyet'in yetiştirdiği kadın mimarlardan olan Lemana Cevat Tomsu'nun erken dönem projelerinden biri olan Karamürsel Halkevi (1936) 1960'lı yıllarda hastane binasına dönüştürülmüş ve eski Halkevi Binası oluşuna dair hiçbir iz bırakılmamıştır (Fot.:3-4). Çok partili sisteme geçerken kapatılma kararı verilen Halkevi Binası'nın orijinaline sadık kalınmadan eklentiler yapılmıştır (Erol, 2015, s. 1983- 1996). Önemli ilklerden olan bu bina, bugünün kent hafızasında yıkılan eski hastane binası olarak bilinmektedir. Halkevi fonksiyonuyla kısa süre kullanılan yapı, kentli tarafından anımsanmamaktadır.

Fot.3: Karamürsel Halkevi
(Erol, 2015, s.1986)

Fot.4: Halkevi'nin Hastaneye Dönüşümü
(Erol, 2015, s.1992)

SEKA alanında 1. Kâğıt Fabrikası'nın Bilim ve Kağıt Müzesi'ne dönüştürülmesi projesinde bina içinde gezerken, zemininde camla kapatılmış dekovil hattının izlerine rastlanmaktadır (Fot.:5-6). Bununla birlikte binanın ayrı bir bölümünde kâğıt yapım sürecini anlatan ve SEKA ile ilgili belgeleri barındıran arşive yer verilmiştir. Boym'a göre "Geçmiş ele avuca sığmaz ve tekinsizdir. Geçip giden zamanların kalıntıları..., modern çağda şarkın kıymetli taşları gibi kutsal bir yere koyulur. Her türlü birebir yenileme projesi memnuniyetsizliğe ve şüpheyeye yol açar; tarihi düzleştirir, geçmişi bir

ön cephe haline, tarihsel üslupların parçalarına indirger. Hafızanın izleri her yerde görülür. Yenilenmiş eski taşlar, geçmişin hayaletleri ile şimdinin gereklilikleri arasındaki transit yerleri haline gelir” (Boym, 2009, s.123). Kentte geçmişe ait bu binaya yapılan müdahaleler yüzeyselleşip, korumayla ilgili önemli noktalar ötelendikçe eleştiriler artabilir. Yeni nesilin bilim yönünden gelişimine yardımcı olan, diğer bir deyişle geleceğe hizmet eden bu müze yapısında da, zaman zaman geçmişle karşılaştıran ve eskiye geçişe izin veren ara kesitler bulunmaktadır. Geçmişten kalan birtakım izlerin mekânın herhangi bir yerinde bırakılması “geçmişe saygı” olarak nitelendirilebilirken, ziyaretçilerin mekâna yakınlık duymasına fırsat tanımıştır. Fakat fabrika binasını koruma hususunda yapılan müdahalelerin yapıya ne kadar değer kattığı ve nasıl dönüştürdüğü ayrı bir tartışma konusudur.

Fot.5: 1. Kağıt Fabrikası
(Binici, 2012, s.55)

Fot.6: Bilim ve Kağıt Müzesi (Özgür Kocaeli,
Gazetesi 30 Kasım 2014)

Zaman içerisinde birtakım sebeplerle fonksiyon değişikliğine uğrayan binalar İzmit için artırılabilir. 1952 yılında inşa edilen Adliye Sarayı ihtiyaçlara yetersiz kalması gerekçesiyle İl Sağlık Müdürlüğü'ne devredilmiş ve 2000 yılında yeni bir Adliye Binası inşa edilmiştir (Binici, 2012, s.133). Yine aynı gerekçeyle 1964 yılında inşası tamamlanan İşçi Sigortaları Binası, 1998 yılında SSK Merkez Dispanseri'ne dönüştürülmüştür (Binici, 2012, s. 158-164). İncelenen işlev değişikliklerinin yanında, İzmit'te en fazla yer veya bina değişikliğine maruz kalan kurum, İzmit Sanayi ve Ticaret Odası'dır. 1954 yılından bugüne dek altı kez mekân değiştiren oda, kent içinde uzun yıllar kendine ait bir yer edinememiştir (Binici, 2012, s. 191- 198). Kurumun son yıllarda inşa ettiği bina ise konumu ve görünüşü itibarıyla kent için önemli bir referans noktası olarak, yıllardır kaybettiği gücünü ve izini, kentte büyük bir etki bırakarak kazanmaya çalışıyor gibidir.

3.2.4. Yer in ve zamanın ruhuna aykırı yapay edinimler/ kazanımlar

Benjamin'e göre “Yapıtların teknik yolla yeniden üretimleri sonucu hakikiliğinin zedelenmesi, maddi varlığından tarihsel tanıklığına değin başlangıçtan itibaren gelenekleşmiş olan her şeyinin zarar görmesi anlamına gelmektedir. Maddi varlıktan temellenen tarihsel tanıklık öncelikle yapıtın insanlarla bağıını koparmakta, sonrasında tarihsel tanıklık ögesinin sarsıntı geçirmesine neden olmaktadır. Bu sarsılmayla birlikte zarar gören nesnenin otoritesi, son bulan şey ise “özel atmosfer” kavramıdır” (Benjamin, 2014, s.54-55). Örneğin İzmit kentiyile bütünleşik bir deniz yaşantısını, yani onun bir defaya özgü varlığını, diğer bir deyişle özel atmosferini korumak yerine yapay bir şelale üretip, su olgusunun kitlesel varlığının yeniden üretimiyle avuntu sağlanması beklenemez. Buradaki yeniden üretim, denizin insanlarla kopan bağıını iyileştirememiştir. Aksine şelale, etrafındaki kafe düzenlemeleri ve büyük istinat duvarlarıyla birlikte tarihi İzmit Saat Kulesi'ni çevreleyerek kentteki otoritesini diğer bir deyişle özel atmosferini sarsmış ve görsel etkisini zayıflatmıştır (Fot.:13).

Fot.13: Saat Kul. ve Yapay Şelale (haberciniz.biz) Fot.14: İzmit Yeni Valilik Binası (ozgurkocaeli.com.tr)

İnsanların zamanın hızından tedirgin olduklarında saklanacakları, Boym'un "*nostalji*" olarak adlandırdığı, suni mekanlar üretilmektedir. Fakat gerçek anlamıyla kendi doğal seyrinde yaşanması için yanlısamalar ve gerçek pratiklerden oluşan çift katmanlı tarih oluşumu gerekmektedir (Boym, s.19). Çünkü eksik kalması halinde yerden veya zamandan yapay edinimlerle doldurulmaya çalışılmaktadır. Yere ait olmayan ve farklı zamanlardan eklemeler çift katmanlı olarak tasvir edilen tanımı karşılamamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, 2012 yılında başlayan yeni Hükümet Konağı, Selçuklu Mimarisi'ne ait izler yalnızca cephe düzenlemesinde sürülerek, modernize edilmeye çalışılmıştır (Erol, 2014, s.152) (Fot.:14). Cephelerin haricinde, yapının kentte konumlanış biçimi, kullanılan malzeme ve plan sistemi yönünden, bu tarihi döneme bir atıfta bulunulmamıştır. Günümüzde Türkiye'nin diğer kamu yapılarında görülen benzer durum gibi, kentin en büyük idari yapısı olan İzmit'in yeni Hükümet Konağı, zamanın hızına karşı bir nostalji yaşama arzusuyla değil, yönetimin, tarihin Osmanlı ve Selçuklu Dönemi'ni görsel olarak göz önünde tutmak niyetiyle inşa edilmiştir. "*Işık Sözcükleri*" kitabında Kracuer, bizi olayı deneyimlemekten ve anlamaktan alıkoyan şeyin yeniden üretebilirlik olduğunu söylemiştir. O'na göre; "*Tarihsel görüntülerin kitlesel varlığı bile bellek ile deneyim arasındaki bağlantıyı, bilginin ve algının olanaklılığını tehdit eder. Kendi hakikatini ardında bırakarak kolaylıkla geri getirilebilen ebedi şimdide, hemen erişilebilen bir koleksiyona dönüşme tehlikesi altındadır.*" (Cadava, 2008, s.28.) Günümüzde, hatırlatılmak istenenler için yapay yolla üretime ihtiyaç var gibi görünmektedir. Kent içi verilerin özümseme şansının azalmasından ötürü, verilmesi istenen kurgunun sahneleri oluşturulmaktadır. Ayrıca bunun yanında ihtiyaçları karşılamadığı gerekçesiyle eski Hükümet Konağı'nın yıkılması, Cumhuriyet'in modernist çizgilerinden birini daha kentten silmiştir.

Yapıların orjinalleri ile yeniden üretilen imajları kentte gereksiz süs öğeleri olarak görülmekle birlikte, gereksiz imaj üretimini de beraberinde getirmektedir. Tarihsel süreçte, ayakta kalan yapıların sayısı azaldıkça bu yapıların sayısını imajlarla arttırma çabası tarihi yapıların eksikliğini kapamanın bir yoludur (Şenyurt, 2014, s.1143). Bir yandan İzmit Lisesi yıkım tehlikesi altındayken veya Eski Memleket Hastanesi yeni bir hastane binası için yıkılmışken, diğer yandan İzmit Saat Kulesi simgesini tüm taksi duraklarında yinelemek görsel şovun ötesine gidememekte, bilinçli ve iyi niyetli bir "hafıza mekan" denemesi olamamaktadır. Kent simgelerinin çoğaltılması, sürekli arka planımızda dekor olarak durdurulması çabası için H.Marcuse "*Kültür bir arka plan değildir, gündelik yaşamın tersi, bir başka evrenin iklimidir*" der (Assmann, 2003, s.87). Bunun gibi yanlış kararların devamı görsel olarak kenti kirletmenin yanında daha önemli zararlara neden olmaktadır. Eskiye öykünmelerin yerinden ve bağlamından kopuk olması, edinilen geçmiş alışılmışlıkların kalmamasından ötürü büyük bir coşkuyla karşılanmamaktadır.

Alınan kararlarla yapılan müdahalelerin yanında bir de beklenmedik anda gelişen değişimler meydana gelmektedir. Doğal ve yapay felaketler olarak ayırabileceğimiz bu ani değişiklikler kent içinde büyük hasarlara neden olabilmektedir. Fiziksel oluşan

zararla birlikte istemli ve istemsiz bellek kayıpları yaşanmaktadır. Bununla birlikte felaket sonrasında alınan önlemler toplumsal unutmaya ve hatırlama olgularına yardımcı olmaktadır.

3.2.5. Felaketler

Travmatik olayların toplumsal dinamiklerini değerlendirirken doğal afetler veya insan eliyle oluşturulmuş felaketler, altüst edici değişimlere iyi birer örnektir. İzmit'te yaşanan deprem, doğrudan kentle ve mekânla ilişkili olan bir doğal felakettir. Ayrıca mekân üzerinden incelediğimiz kolektif belleğe büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. İnsanların bu olaya yanıt veriş biçimi depremden sonra gelişen, farklılaşan ve değişen belki de alt üst olan kamusal algıyı araştırmak için iyi bir yöntemdir. Deprem kente büyük hasar vermiş ve belleklerdeki mekânları yıktığı gibi anıların da hatırlanmaması boyutuna getirmiştir. Deprem nedeniyle başlatılan kentsel dönüşüm, kuşkusuz hasarlı yapıların yenileştirilmesi için olumludur. Fakat yaşanan soykırım sonrası örneklerde olduğu gibi gerçekten unutulmak istenen bir durum olan deprem, anıları ve yaşandığı yerleri de bilinçli olarak silmek istemiştir. “*Zihinde ve Kültürde Bellek*” kitabında, yaşanan travma sonrası gelişen acil durum, inhibisyon ve uyum aşamalarından söz edilir (Boyer, Wertsch, 2015, s.224- 234). Farklı gruplar farklı tepkiler verecek kimileri hatırlamak isteyecek, kimileri unutmayı tercih edecektir. Ya da kabullenmeleri için olumsuzluk veren duygunun kalkmasını sağlayacak zamanı bekleyeceklerdir. İzmit depreminin gece yaşanmış olması, toplumda genelde barınma alanlarıyla ilgili korku oluşturmuştur. Kamusal mekânlar ise büyük bir faciaya neden olmadığından dolayı güvenilirliğini daha fazla korumaktadır. Fakat hasar almış bazı örnekler vardır. Örneğin Cumhuriyet yapılarından olan Kocaeli Devlet Hastanesi'nin bir bölümü yıkılmış, tamamı hasar almıştır. Yıkılan bölümler yerine yeni eklentiler yapılmış, hasar alan ve eskiyen yapı gerekli bakım ve onarımlardan geçirilmemiştir. Günümüze bu şekilde gelerek tehlike arz etmesi nedeniyle binanın yıkımına karar verilmiştir. Diğer bir örnek ise; İzmit'in sanayi şehri olmasında başrol oynayan Seka Kağıt Fabrikası'nın bazı sosyal yapılarının aldığı hasar sebebiyle kullanılamaz hale gelmiş olmasıdır. Bu yapıların yerine yeniden bir inşa veya düzenleme olmamıştır. Fakat fabrikanın karşı parselinde konumlanan ve sosyal yapılarla aynı süreçte inşa edilmiş olan SEKA Cami ağır hasar aldıktan sonra yerine eskisine çok benzer yeni bir cami projesi uygulanmış ve aynı alanda, aynı fonksiyonuyla kentlinin belleğindeki yerini korumuştur. Depremde hasar gören yapılardan bir diğeri ise Bağçeşme İlkokulu, diğer bir adıyla Orhangazi İlkokulu'dur. Bugün yıkılan binanın yerinde eskisinden farklı bir eğitim yapısı bulunmaktadır.

Günümüzde felaket olgusunu yalnızca anıt yapmak üzerinden değil, depremde hasar görmüş veya bu durumu hatırlatan binalar veya mekânlar içinde araştırmak gereklidir. Ayrıca kamusal alanlarda bilinci geliştirmeye yönelik deneyim alanları, deprem olgusunun kolektif bellekte yer edinebilmesi için gerekli görülür. Anıt ve müze gibi durağan olan ve insanla ilişki kuramayan yapılar yerine, insanla karşılıklı etkileşim içine girebilen ve tecrübe edilen “*karşı anıtlar*” üretilmelidir. Böylece hatırlanmak istenmeyen deprem olgusu iyileştirilip içselleştirilerek, hafızalardaki anıları gün yüzüne çıkarmaya imkân verir. Deprem sonrasında İzmit'te kamusal bir alanda deprem anıtı inşa edilmiş fakat nitel veya nicel hiçbir özelliğiyle farkındalık yaratamamıştır (Fot.:7- Fot.:8).

Fot.7: Anıtpark ve Deprem Anıtı
(placeandsee.com)

Fot.8: 99 Gölçük Depremi Anıtı
(www.wowturkey.com)

Bunun yanında İzmit üzerinden yapay bir felaket olarak vereceğimiz örnek ise TEKEL yangınıdır. Faili meçhul olan bu yangın İzmit'in önemli bir Cumhuriyet öncesi ve sonrası tanığını yok etmiştir. İnsan eliyle yapılmış bu felaketten geriye yanmış binaya ait anı nitelikli büyük bir duvar bırakılmıştır. Kentin TEKEL geçmişine şimdilik bir katkısı olmayan kalıntının, bugün tamamı bitki örtüsüyle kaplanmış ve bu izle ilişkili olmayan büyük bir park düzenlemesi yapılmıştır (Fot.:9-10).

Fot.9: Yanan TEKEL Binası'nın Günümüzdeki Duvar Kalıntısı (Özden Senem Erol)

Fot.10: TEKEL Yangını
(bizimkocaeli.com)

4. BUGÜNÜN KAMUSAL MEKÂN ALGISI ve SONUÇ

Kişinin algısındaki farklılaşmalar toplumun belleğinde değişkenlikler yaratır. Bireysel olan algıda, hatırlama işin içine girdiğinde gruplar ortaya çıkmaya başlar. Vücut ile sıkı ilişki içinde olan algı, duyularımızın hesaba katılması ile deneyimi başlatır. Kent içindeki mekân ve izler görülebilir, tarif edilebilir ve somut olandır. Fakat tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan fiziksel ve düşünsel etkiler deneyimlenerek, elle tutulur bu kavramlarda anlamsal ve biçimsel kaymalar/kopmalar yaşanır. Yerelde bağlamı, içeriği, niteliği değişen veya gerçeğinin yerine temsili konulan, yok olan, yerine konulan ve istikrarsızlaşan kent elemanları, geçmişten bugüne gelene kadar algıda değişmeler yaşamıştır. Bu durum ise bellekte kalan kalıcı izler olarak nitelendirilerek; ilk bakışta fark edilmeyen, görünmeyen ve tariflenmeyen fakat bugünün kent algısına musallat olan durumlardır. Kentte rastladığımız mekân ve izleri tarif etme ve görme biçimi, zihnimizdeki bu bellek figürlerinin ipucunu verebilir. Birbirinin içinde kaybolan ve birbirine girişken algı- bellek konusu; Cumhuriyet'in yapıları/ alanları incelenirken kentte algılanan durum ve belleğin yapısı olarak yüzeye çıkmaktadır.

Kentte süregelen fiziksel ve düşünsel etkileşimler, belirli bir zaman sonra toplumda bir algı ve simgeleştirme durumu yaratır. Benjamin'in "*Pasajlar*" kitabında "*mimesis yetisi kuramı*" olarak ifade ettiği bilgi yönelimi özünde deneyim kuramıdır. Temeli benzerlikler üretmek ve algılama yetisi olan "*duyumsanan bilgi*", kent içinde bize tüm çabaların sonucunu verir. Artık hayatta kalmamış olan, gözle görülmeyenin üzerinde dahi üstünlük kurulabilecek bu dönemin anlamlarını açığa çıkartmak amaçlanmaktadır (Benjamin, 2014, s.17). Heidegger'e göre mekânlar matematiksel olarak kavranan "*mekânla*" değil, insan deneyimi yoluyla kavranan "*yerle*" varlık bulur. Yerler de tıpkı şeyler ve binalar gibi öncelikle deneyim ve kullanım yoluyla algılanır (Sharr, 2013, s. 48-71).

Geçmişte "*Kağıt Şehri*", "*İşçi Kenti*" olarak anılan kent, SEKA'nın kapanmasından ve mekanlarının yeniden işlevlendirilmemesinden sonra, günümüzde fabrikaların fazlaşması ve Türkiye sanayisinin merkezi olmasından ötürü "*Sanayi Kenti*" olarak adlandırılmaktadır. Temsili olarak kentin sanayi ismiyle genelleştirilmesi SEKA ile anılan kâğıt ismini bertaraf etmiştir. İzmit denildiğinde ilk akla gelenler arasında Cumhuriyet tanığı olan SEKA ötelenmiştir veya çeşitlenmiştir. Bu durum sosyal belleğin işlevidir ve hatırlama bir göstergelendirme eylemidir. Kent içinde hatırlama kültüründe kendi doğal seyrinde işaretler yakalanır. Bellek sanatı gibi yeniden oluşturulmasına gerek yoktur. Hatta hatırlama kültüründe işaretler fazla kullanılmaz, mekânın tamamı işaret derecesine yükseltilir yani göstergelendirilir. Kente ait, "*fayton*", "*tütün depoları*", "*bataklık*", "*sinemalar*", "*ahşap yapılar*" gibi, ilk akla gelebilecek pek çok kentsel imaj hızla yok olmuş, modern mimarinin örneklerine heves eden yaklaşımla, avangard örneklerin kötü benzerleri İzmit kentini doldurmuştur (Şenyurt, 2014, s.1143). İzmit'in meşhur açık bahçe sinemaları ve kendine özel sinema salonlarının yerini AVM'ler içinde oluşturulmuş genel sinema merkezleri almıştır. İzmit'e ait olan SEKA, Oğuz, Altınal Sinemaları, yerini küresel markalara bırakmıştır. İzmit'in tepelerindeki ahşap iki üç katlı yapıları, TOKİ konutları gölgelemektedir. Faytonlar eski şehir içi eğlencesi olmaktan çıkmış, tütün depoları ise Tekel'in yanmasıyla önemlerini yitirmiştir.

İzmit'e ait bu mekânların yerini alan yeni imgeler ne yazık ki yerele ait olmamakta ve kültürel anlamını kaybetmektedir. Bu durum, bireyin Cumhuriyet Dönemi mimarisi ile biçimlenen kente olan aidiyetlik duygusunun sonunu hazırlar. Bu duygunun yok olması; mekânın tarifsizliği nedeniyle, sürekli yapay edinimlerin artmasına, kente yabancılaşmaya ve yaşanılan çevreden kopmaya kadar gidebilecek sonuçlara bireyi sürükler.

Nihayetinde bu kadar hızlı değişen ve değiştirilen olguların olması, kent algımız için bir risk faktörü taşımaktadır. Düşünsel ve fiziksel olarak yukarıda başlıklandırılan bellek değişkenleri doktora tezi kapsamında çalışılmaya devam edilmekte ve bu etmenlerin sonucunda oluşan kent imgeleri mekânsal veya kavramsal boyutlarıyla artırılmaktadır.

KAYNAKLAR

Alois Riegl, *Modern Anıt Kültü*, Daimon Yayınları, İstanbul 2015.

Aru, Kemal Ahmet, "İzmit Şehri İmar Planı", *Arkitekt Dergisi*, N: 9-12, 1953, s: 211-212.

Assmann, Jan, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Batur, Afife, *1925- 1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Bergson, Henri, *Madde ve Bellek*, Dost Kitabevi, Ankara 2007.

Benjamin, Walter, *Pasajlar*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2014.

Bermann, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2013.

Binici, Özden Senem, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli 2012.

Boym, Svetlana, *Nostaljinin Geleceği*, Metis Yayınları, İstanbul 2009.

Boyer, Pascal, Wertsch, James V., *Zihinde ve Kültürde Bellek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

Cadava, Eduardo, *Işık Sözcükleri: Tarihin Fotografisi Üzerine Tezler*, Metis Yayınları, İstanbul 2008.

Erol, Özden Senem, "Tarihsel Süreçte İzmit Hükümet Vilayet Konakları ve İktidarın Temsiliyetindeki Değişim", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014.

Erol, Özden Senem, "Karamürsel Halkevi", *Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2015.

Erol, Özden Senem, "Tarihsel Süreçte İzmit Hükümet Vilayet Konakları ve İktidarın Temsiliyetindeki Değişim", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014.

Halbwachs, Maurice, *On Collective Memory*, çev: Lewis A. Coser, The University Chicago Press, Chicago and London 1992.

Habermas, Jürgen, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2015.

Nora, Pierre, *Hafıza Mekanları*, Dost Yayınevi, Ankara, 2006.

Schudson, Michael "Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri", *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*, N: 50, 2007.

Sharr, Adam, *Mimarlar İçin Heidegger*, YEM Yayın, İstanbul 2013.

Şenyurt Oya, 'Kent Belleğinin Yıkımı Ya da Kentsel Dönüşümsüzlük', *UPAD 2014*, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Kocaeli 2014.

Tapınç, Merve Rümeyza, "*Perceptual and Intuitional Experience in Merleau-Ponty and Bergson*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2012.

Özgür Kocaeli Gazetesi, 23 Mayıs 2016.

Özgür Kocaeli Gazetesi, 19 Aralık 2014
Özgür Kocaeli Gazetesi, 30 Kasım 2014.